

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са XI међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(28–29. X 2016)

Књига II

ТИШИНА

Крагујевац, 2017.

Јасмина А. ТЕОДОРОВИЋ¹
 Марија В. ЛОЈАНИЦА
 Универзитет у Крагујевцу
 Филолошко-уметнички факултет²
 Одсек за филологију
 Катедра за англистику

БУКА И БЕС: АПОКАЛИПСА КЊИЖЕВНОСТИ И ТИШИНА

У контексту пролиферације (научног) дискурса, један од циљева рада јесте разматрање могућности да се о књижевности / са књижевношћу ћути. С тим у вези, може се расправљати о томе како, и у којој мери, научној анализици подвргнути књижевност, која позива на слушање као ослушкивање личног доживљаја. У контексту наведеног, рад почиње „буком и бесом” теоријског апарата и завршава се, условно речено, отварањем могућности „погрешно читања”, чиме се проблематизује статус теоријско-аналитичког тумачења.

Кључне речи: бука, бес, теорија, аналитика, књижевност, тишина

„Blindness” и „Insight” теорије и интерпретације: итерабилност метадискурса

У „Предговору” српског издања Де Манове студије *Blindness and Insight: Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism*³, Сретен Марић указује на *мета*-природу, како критичког, тако и литерарног говора/дискурса. У циљу даље разраде наведене тезе, у вези са савременим критичким и литерарним дискурсом, на кратко ћемо се осврнути на имликације префикса *мета*- у социолошком и идеолошком контексту, у студији *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*⁴ (в. Јаворски 1998). Од Де Сосира, током раних 90-их, арбитраност језичког знака отвара могућност да као свој „објекат” може узети не само материјалне ствари и „апстракције”, већ и језик сâм. Семиолошки приступ Де Сосира и Ролана Барта наћи ће своја упоришта и у структурализму прашке школе, на европском и америчком тлу, у руском формализму, итд. Такође, Бахтин уводи појам хетероглосије, то јест различитих комбинација лингвистичких форми, који подразумева коезистирање наслеђених и постојећих лингвистичких парадигми. Хетероглосија, у том случају, нужно подразумева и формирање читавих „групација” социолошко-идеолошког, политичког и традиционалног типа. У том смислу, сваки дискурс представља својеврсни ехо бројних прошлих, али и будућих дискурса, који за циљ управо имају припремање терена за Слотердајкове⁵ конкуренције

1 jasminateodorovic.kg@gmail.com

2 Овај рад је део истраживања који се изводе на пројекту *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* (бр. 178018) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

3 У званичном преводу на српски: *Проблеми модерне критике*. У преводу аутора рада: *Заслепљеност и увид: есеји о реторици савремене критике*.

4 Српски: *Метајезик: Социолошке и идеолошке перспективе*.

5 У раду ћемо се користити конвенцијом српске транслитерације имена наведеног аутора.

међусобно проматраних идеолошких свести (в. Слотердијк, 1992). Оваква концептуализација језика као хетероглосије, подразумева металингвистичку природу комуникације, уопште узев. Хетероглосичност комуникативног чина значи да онај ко говори, свој говор (стил, регистар, итд) прилагођава говорном стилу дате ситуације у којој се комуникација одвија. *Мејша* је онда, свакако, својеврсна *копија* која је, у мањој или већој мери, верна наслеђеној лингвистичкој, односно дискурзивној парадигми. Ова дискурзивна репетитивност, попут итерабилности Деридиног знака, подсећа нас на Бењаминове тезе о масовној фотографској репродукцији, која је била одлучујућа за развој уметности уопште. Но, уметност је наставила да се ствара (продукује, производи, репродукује и акумулира) без обира на све већи јаз између „ауре“ Бењаминовог оригинала и потоњих реплика (в. Бењамин 1974). У том контексту, *интердискурзивност* и *мејшанаративност* могу се довести у везу са Бахтиновим *дијалоџизмом* (в. Бахтин 1991), који подразумева хибридну природу текстова. Хибридност текста односи се на преклапање различитих жанрова и дискурса. Пореци дискурса нужно структурирају различите социјалне праксе, које пак формирају социјалне поретке. Отуд Џејмсонова теза о хипостази језика и његовом статусу „апстракције апстракције“, као Бодријарове симулације симулакрума, која своје корене има у акутној и рапидној *хибридизацији* дискурса. У савременој епохи, конституише се својеврсна, рекли бисмо, *мејшахибридизација*. Одатле и савремене расправе о томе да ли су дискурзивне идеологије инхерентне језику сáмом, а експлицитне, односно манифестне, постају кроз *говор* о језику, односно кроз метајезик и метадискурс. Но, треба истаћи да је метајезик само једна од манифестација језика: „Лингвистички и народни метајезик могу да произведу различите идеологије језика, иако социјални механизми њихове продукције не морају нужно бити различити (...) Метајезик представља компоненту сваколике лингвистичке комуникације, стога су и језик 'лаика' и језик 'експерта' нужно идеолошки кодирани” (Јаворски 1998: 105-106). Из наведеног проистиче и да се „метапрагматички процеси могу стратешки користити за фабриковање нових прича на основу већ постојећих” (Јаворски 1998: 106). У контексту научног дискурса, метајезик залази у домен специфичног научног *регистра*. Критички дискурс јесте „репрезентација репрезентације света и тако се поставља изнад осталих врста/модуса репрезентације и конституише се као коначни арбитер онога што оне (репрезентације) представљају” (Јаворски 1998: 107). Стога се и језик може посматрати као преносилац потенцијалних значења, али и као форма која може бити преносилац неког значења. Када говоримо о метајезику, у контексту научног, односно филозофског дискурса, акценат је више на његовој *функцији* него на форми. У Бодријаровој епохи Интегралне (Виртуелне) Реалности⁶, метајезик се преноси и на поље информатичког језика, конституишући и својеврсну *metadata* комуникацију. Може се закључити да метајезик, односно метадискурс, не залази само у поље лингвистике, већ своје манифестације може имати и у многобројним другим семитоичким модусима: „Знамо да наш целокупни друштвени језик представља замршени систем реторичких средстава конципираних да би се избегло непосредно изражавање жеља које су неисказиве у пуном значењу тог израза” (Де Ман 1975: 42).

У том контексту, Сретен Марић истиче да се данас дешава читава пролиферација критике, то јест критичког дискурса, која се конституише као *род* за себе,

6 У дискурсу филозофије, навођење одређеног појма/концепта великим словима указује на „недоступност/немогућност спознаје”, те и апстрактност самог појма (нпр. други vs. Други).

те управо и као металитература. У контексту литерарног, односно уметничког стваралаштва, додаћемо - и као *паралићтературу*. Конституисање научног дискурса као паралитературе покреће озбиљна и круцијална питања савременог литерарног стваралаштва. Фредерик Џејмсон такође указује на пролиферацију идиосинкратичких кодова, како у контексту критике/интерпретација, тако и у контексту литерарног стваралаштва. Нова критика је „актуелна не зато што првенствено говори о новом, већ што *покушава* да на нов начин преиспита и ново и старо”, те у том контексту можемо говорити о „беседи о литератури, или беседи поводом литературе, јер јој је литература каткад само повод за ово друго” („Предговор”, Де Ман 1975: 11-12). Како даље наводи, критика постаје социјално стање, док у „свету критичара врви као у кошници” („Предговор”, Де Ман 1975: 13). Марић такође указује и на општу појаву специјализације, „умножавања специјалиста” и „снобовски херметизам”. Као и Фредрик Џејмсон, Марић уочава *синдром*, рекли бисмо, бодријаровске „неутрализације”, опште тенденције пацификације привида, па је у *циркулацији* све чешће реч „текст”, спрам некадашње речи „дело”: „Док књижевна критика (...) никако не може без жанра,⁷ дотле књижевна производња у модерним временима непрекидно и систематски поткопава тај појам” (Џејмсон 1984: 126). Оно што Џејмсон није истакао, јесте да и научне теорије, то јест дискурси науке, чини се, постају свет за себе. Они се, такође, у модерним временима профилишу као нови дискурзивни *жанр*.

У том смислу:

„већина данашњих приступа литератури инспирисана је другим дисциплинама. Невоља је што су научне теорије и саме проблем, а не некакво дефинитивно решење. Односно за њих је свако решење одскочна даска за нове проблеме који често решење стављају у питање, па је то клизав терен за оног ко би да на њима гради” („Предговор”, Де Ман 1975: 18).

Међутим, намеће се да се не ради само о данашњем приступу литератури, већ и о приступу паралитературе или металитературе другим паралитературама. Паралитературе о паралитературама су, не само узајамно прожете, већ се и оне ослањају на друге научне дисциплине (математика, информатика, физика, медицина, биологија, космологија итд.). Стога, можемо говорити о савременој пролиферацији идиосинкратичких кодирања кодова, о Бодријаровом паду у Реално, коме је и његов метадискурс изложен, те и о симулацији симулакрума *par excellence*. Као теза за разматрање, отвара се и питање у којој мери је наведена пролиферација читаве мреже палимпсеста разних/разнородних дисциплина и метадискурса условила Бодријарову тврдњу о губитку сваког референцијала, односно о стању *аисолушине иреференцијалности*. У „свеопштем бујању” наших Виртуелних Реалности⁸, остаје да видимо у којој мери и са којим последицама се преклапају, и једна у другу продиру, уметност и теорија. „Жртва” Џејмсоновог естетског популизма и Бодријарове свеопште естетизације (као протезе) постају научни, теоријски и филозофски дискурс као паралитература. Концепт паралитературе иде корак даље од Марићевог појма металитературе. Спрам литературе, она конструише паралелну литературу, која се, сложећемо се са Марићем,

7 Џејмсон жанр сматра књижевним *институцијама*, то јест уговорима који се склапају између писца и одређене публике. Уговор за собом повлачи све рапиднију уметничку *производњу*, која, како истиче, постаје жртва новчане привреде (в. Џејмсон 1984: 126-127).

8 У наведеном контексту можемо говорити и о мултипликацији Бодријаровог Интегралног (Виртуелног) Реалног.

ослања на литературу. На литературу се ослања онда када иста постаје потка емпиријском приступу, или када се користи као инструмент за доказивање већ, условно речено, профилисаног теоријског концепта. Процес је, такође, и обрнуте природе. Савремена литература своје „идеје” почиње све више да црпи из паралитературе. Отуда, Де Ман, у интервјуу⁹ изјављује да никада није имао своју идеју и да се стога увек ослањао на већ постојећу литературу, на основу које је профилисао своје теоријске позиције. У истом интервјуу изразио је своју импресионираност Деридиним дискурсом, који је окренут себи, и, као такав, себи довољан. Но, и Дерида се често користи другим метадискурсима или другим литературсима и уметничким делима, на основу којих конструише своје позиције.¹⁰ Стога је и легитимно запажање Сретена Марића којим износи сопствену недоумицу. Да ли је у есеју о Дерида реч о Деридиној „заслепљености” или Де Мановој? Међутим, како даље наводи, понајпре ће бити реч о Де Мановој доследној примени сопствене трополошке реторике и тенденциозне ироније, која је присутна у његовом метадискурсу о Деридино. Поред запажања Сретена Марића, истаћи ћемо да Де Ман сâм износи, у свом „Предговору” ове студије, да је унапред свестан „заслепљености” сопственог дискурса, како у контексту литерарног дела, тако и у контексту расправа о другим метадискурсима. То и јесте, како истиче, тај фасцинантни феномен који је запазио током проучавања поменутих дискурса (в. Де Ман 1975: 54).

У контексту теоријског дискурса, можемо говорити и о Бодријаровом дискурсу завођења о завођењу, Џејмсоновом „глобалном” дискурсу о глобализацији, Фукоовом епистемолошком дискурсу о *épistémè*, Лиотаровом паралогичном дискурсу о паралогији и Деридином деконструктивном дискурсу о деконструкцији. Како Марић наводи, савременом епохом и западноевропском мишљу влада естетски авангардизам, који не доноси иновације и визије, већ бујице неологизама. За сада имамо следеће: Бодријарову „свеопшту естетизацију”, Џејмсонов „естетски популизам” и Марићев „естетски авангардизам”. Да ли су то неологизми? Сложићемо се са Марићевом тврдњом да сваком (мета) дискурсу језик представља највећи проблем. Уколико је, по Де Ману, критика својеврсна *мистицификација*, те и да модерни критичар настоји да демистификује литературу, док истовремено литература мистификује њега, долазимо до парадокса и критике и литературе. И опет се враћамо на амбивалентну природу језика сâмог. Марић то илуструје читавим низом примера различитих интерпретација језика.¹¹ Неизбежно је, онда, запазити и да се тумачење језика тумачи *језиком*.

9 У интервјуу који је Пол де Ман дао за *Chicago Journals*, између осталог, истиче и следеће: „текст самог себе деконструише, он је самодеструктиван, стога му није потребна никаква спољашња, филозофска интервенција за његову деконструкцију. Међутим, разлика је у бриљантности Деридиног текста (...) јер шта год да се дешава у Дерида, дешава се између њега и текста. Њему не треба Русо, као мени (...) њему није потребан нико (...) док ја никада нисам имао сопствену идеју, и увек ми је потребан текст за критички приступ и критичку иновацију. (...) Ја сам филолог, не филозоф. Међутим, интересантно је како се често различити приступи поклапају” (в. *An Interview with Paul de Man, Chicago Journals*. Извор: *Critical Inquiry*, Vol. 12, No. 4 (Summer, 1986), pp. 788-795, The University of Chicago Press. (Извор са интернета: <http://www.jstor.org/stable/1343439>)).

10 Чувени су Деридини критички осврти на Ничеа и Хајдегера, као и на уметничко стваралаштво, попут сликарства (в. Дерида, *Истишина у сликарству* 2001), или књижевности (в. Дерида *Уликс Грамофон* 1992).

11 С једне стране, како истиче, језик хипостазира. Витгенштјан тврди да је „сва критика критика језика”. Берђ Лукач наводи да, у тумачењу дела, не треба полазити од „њихових теоријских

И опет – чему онда расправа о хијерархији мисао/језик – језик/мисао? Дијахро-нијски гледано, једино да би се *зайџорирали* системи и да бисмо се „ратосиљали оне старе авети: *логичке пројивуречности*; која би измешала све језике” и дошли до „текста из задовољства” – „Срећног Вавилонa” (Барт 1975 3-4). Наведено, између осталог, покреће горепоменућу проблематику *ре-презентације* репрезентације, као једну од кључних поставки, како критике, тако и уметничког стваралаштва. Као примере узимамо Бодријаров и Џејмсонов дискурс, из разлога што су репрезентативни у ширем друштвеном, идеолошком и културолошком контексту. Деридин дискурс, који је, како Де Ман истиче, сaмом себи довољан, узимамо као пример дискурзивног модуса, али и филозофско-теоријског становишта, који је више оријентисан на знак/језик/текст.¹²

Апокалипса књижевности и тишина

*Свако је шумачење погрешно, иако на фактима почива.
Сваки је закључак наопак, иако на логици заснован.*

(Пекић 2014)

*’Речи су шпикае, шело је говор’ као ’џрзај очног кай-
ка, џрџи укочени у ваздуху, ујед, бежање блеска из
погледа, ћушање, уздах, раница на подлакџици (...)
И никада неће биџи речи које ће замениџи срце.’*

(Албахари 2004)

Узимајући у обзир до сада наведено, један од циљева предложеног реферата јесте преиспитивање могућности да се о књижевности / са књижевношћу ћути, као и отварање питања оних књижевности које речима призивају мук? С тим у вези, може се расправљати и томе како, и у којој мери, научној аналитици подвргнути ону књижевност која позива на слушање (ослушкивање доживљаја) и ћутање (као „су-ћут”)?

Реферат, такође, покреће питање апокалипсе књижевности, која се, у букама и бесовима теоријског апарата, опире аналитици научног дискурса. У том смислу, може се разматрати питање рецепције приче као њене реконфигурације (в. Рикер 1993), односно њеног „погрешног разумевања” (в. Де Ман 1975) као могућности отварања (апокалипса: открочења, откривања) света приче у тишини индивидуалне рецепције и њеног *доживљавања*.

Отуд и питање које се већ годинама намеће: шта је наука о књижевности?! Шта представља наука о књижевности од шездесетих година 20. века до данас у

афирмација”. Адорну је дело „загонетка”, за психоанализу симболи су ребуси, по Хајдегеру, најбитније мора остати неизказано, итд. (в. „Предговор”, Де Ман 1975: 22-23).

12 Употреба термина „текст” један је од многобројних примера Де Мановог запажања да су критички дискурси у себи парадоксални и контроверзни. Своју парадоксалност доказују и тиме када своје теоријске премисе почну да примењују на књижевни језик, који је, као што смо истакли, био тај који је први указао на немогућност апсолутне подударности између реченог и онога што се хтелo рећи, као ни између знака и означитеља. Фредерик Џејмсон ће изнети тврдњу, као и Сре-тен Марић, као и Пол де Ман, да је данас у циркулацији све чешће реч „текст” спрам речи „дело”. Но, у студији *Политичко несвесно: приповедање као грушћивено-симболички чин* (в. Џејмсон 1984) изнеће пак тврдњу да је све управо *шексти*, те и да је неминовна „текстошна конструкција” Лакановог недоступног Реалног и Алтисеровог (историјског) одсутног узрока. Исту „текстовну конструкцију стварности” оштро ће критиковати у студији *Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism* (в. Jameson, 1991).

контексту Марићеве, то јест Де Манове пролиферације научног дискурса као паралитературе, као метадискурса о метадискурсу, односно Џејмсонове тезе о хипостази језика и статусу „апстракције апстракције” (репрезентације репрезентације) или Бодријарове симулације симулакрума, која своје корене има у акутној и рапидној *хибридизацији* дискурса?

„Текст узима у обзир свој начин писања, а у исто време утврђује нужност да тај рачун полаже на посредан, фигуралан начин за који зна да ће се погрешно разумети. Полажући рачун о ’реторичности’ свог модуса, текст такође постулира нужност свог погрешног читања (misreading). Слободни смо да назовемо ’књижевним’ у пуном значењу израза, сваки текст који имплицитно или експлицитно назначује властити реторички модус и префигурише сопствено погрешно разумевање као корелатив властите реторичке природе” (Де Ман: 1975: 136).

Сваки књижевни текст нужно себе деконструира зато што разграђује сопствени реторички идентитет, своју „стабилност” и једносмисленост. Идентитет наративне конструкције априори је нестабилан, те и априори деконструисан. Де Манова деконструкција „изнутра” подразумева тзв. крајњу нечитљивост текста. Кроз перманентну игру тропа¹³ који смисао преносе кроз игру смислова и одлагања коначних значења, текстуална кохеренција увек измиче, како себи самој, тако нужно и тумачењу.

Један од кључних појмова Рикерове студије *Време и прича* (Рикер 1993) јесте концепт *mimesis*-а, који своје крајње исходиште нема у поетској структури текста, већ и у читаоцу, односно реципијенту, у коме се довршава миметичко структурирање: „Време постаје људско време у оној мери у којој је организовано на приповедни начин (...) прича добија своје пуно значење када постане услов временског постојања” (Рикер 1993: 73). Парадокс феноменолошког становишта произлази из чињенице да поимање темпоралитета не проистиче из причања приче, већ из **живог доживљаја**. У том случају, у научном контексту, проблематизује се Рикеров *mimesis* III, без кога прича не може бити довршена. Како се профилише искуство/доживљај приче од стране реципијента? У оној мери у којој прича обликује и преобликује тзв. временски свет конфигурацијом, у тој мери време приче, те и прича, бивају увек изнова реконфигурисани доживљајима реципијента. Уосталом, „ако је јарак тако дубок, како изгледа, између фикције и живота како смо могли, у нашем властитом пролажењу кроз нивое праксиса, да смјестимо на врхунац хијерархије мноштвених практика замисао о наративном јединству живота?” (Рикер 2004: 166).

Имамо ли посве обично, људско право, да у тишинама индивидуалног доживљаја „погрешних читања” заувек остане Меша Селимовић?

„Ухватио сам је за мишице, као дављеник, туђу, свеједно ми је, своју, одувјек, нисам знао шта је одувјек, знао сам само за тај час, једини важан, што је потирао вријеме, и жаљење, дрхтави прсти су се заболи као клинови, нико ми је не би могао отети, осим мртву, држао сам је оштрим канџама прибудену за земљу, утихнула је ријека, звонила су само моја звона, непозната и непољуљана дотад, сва звона, као на узбуну, окупиће се људи, не тичу ме се људи, нема људи, о, сну мој, који си постао жртва” (Селимовић, 2007: 411).

Или лични доживљај Албахаријеве приче о оцу?

13 „Троп не треба схватати у естетичком смислу, као украс, нити га треба схватити као фигуративно значење које је изведено из дословног (...) Троп није изведена, маргинализована језичка аберација, већ лингвистичка парадигма *par excellence* (де Ман 1979: 105).”

„Отац је губио место у орманима, на полицама, у ладницама писаћег стола. Стварност одсуства је показала сву нестварност присуства предмета. Тешка је та борба која се води између срца и ствари. Срце, наиме, стално тражи жртве. Али, да би волео, не смеш ништа да поседујеш. Мислећи да губимо, ми смо, у ствари, добијали; мислећи да се бранимо, ми смо се, у ствари, предавали (...) А прича је искрсла да би призвала оца” (Албахари 2004: 46-47); Опет, „свака моја помисао на ’причу’ бледела је пред сећањем на ’живот’” (Албахари 2004: 93).

Неко би рекао да прича о књижевности треба да почне овде. Прича о причи се овде завршава, те и отвара у свим могућностима „погрешних читања” у свету личног доживљаја, у оној мери у којој „бука и бес” теоријског апарата (не) могу да утихну.

ЛИТЕРАТУРА

- Албахари 2004: D. Albahari, *Cink*, Beograd: Stubovi kulture.
- Барт 1975: R. Bart, *Zadovoljstvo u tekstu*, prevod Jovica Aćin, Niš: Gradina.
- Бахтин 1991: M. Bahtin, *Autor i junak u estetskoj aktivnosti*, prevod Aleksandar Barjaktarević, Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo.
- Бењамин 1974: W. Benjamin, *Eseji*, prevod Milan Tabaković, Beograd: Nolit.
- Бодријар 1991: Ž. Baudrillard, *Simulakrumi i simulacija*, prevod Frida Filipović, Novi Sad: Svetovi.
- Бодријар 2009: Ž. Baudrillard, *Pakt o lucidnosti ili inteligencija zla*, prevod Dejan Ilić, Beograd: Arhipelag.
- Де Ман 1975: P. de Man, *Problemi moderne kritike*, prevod i predgovor Sreten Marić, Beograd: Nolit.
- Де Ман 1979: P. de Man, *Allegories of Reading: Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*, New Haven and London: Yale University Press.
- Дерида 1997: Ž. Derrida, *Uliks gramofon: Da-govor kod Džojasa*, prevod Aleksandra Mančić-Milić, pogovor Novica Milić, Beograd: Rad.
- Дерида 2001: Ж. Дерида, *Истиина у сликарству*, превод Спасоје Ђузулан, Никшић: Јасен.
- Јаворски 1998: A. Jaworski (et al.), *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*, Berlin: Walter de Gruyter GmbH Co. KG.
- Пекић 2014: B. Pečić, *Tamo gde loze plaču: eseji i dnevници*, Beograd: Službeni glasnik.
- Рикер 1993: P. Riker, *Vreme i priča I*, prevod Slavica Miletić i Ana Moralić, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Рикер 2004: П. Рикер, *Сойство као дружи*, превод Спасоје Ђузулан, Београд, Никшић: Јасен.
- Селимовић 2007: М. Селимовић, *Дервиш и смрт*, Подгорица: Октоих.
- Слотердијк 1992: P. Sloterdijk, *Kritika ciničkog uma*, prevod Boris Hudoletnjak, Zagreb: Globus.
- Џејмсон 1984: F. Džejmson, *Političko nesvesno: pripovedanje kao društveno-simbolični čin*, prevod Dušan Puhalo, predgovor Muharem Pervić, Beograd: GRO „Kultura”, OOUR „Slobodan Jović”.
- Џејмсон 1991: F. Jameson, *Postmodernism: or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, USA: Duke University Press.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

An Interview with Paul de Man, Chicago Journals. Извор: *Critical Inquiry*, Vol. 12, No. 4 (Summer, 1986), pp. 788-795, The University of Chicago Press [<http://www.jstor.org/stable/1343439>] (приступљено 10.12.2011.)

THE SOUND AND THE FURY: THE APOCALYPSE OF LITERATURE AND SILENCE

Summary

Given the proliferation of (scientific) discourse, the paper seeks to examine the possibility of being in silence with literature. Furthermore, one of the key issues is the question as to what extent a literary work can be subject to critical analysis in terms of individual, personal experience of art. The paper starts off with “the sound and the fury” of the theoretical apparatus and ends with an emphasis on Paul de Man’s “misreading”, thus questioning a purely analytical approach to literature.

Keywords: sound, fury, theoretical analysis, literature, silence

*Jasmina A. Teodorović,
Marija V. Lojanica*